

ГЛОВО

№6 (111), листопад-грудень 2025 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

ДЕНЬ ПАМ'ЯТІ БАТУРИНА 13 ЛИСТОПАДА 2025 р.

Марина ХАРМАК
Каріна СОЛДАТОВА

завідувачі відділів
НІКЗ «Гетьманська столиця»

У листопаді 1708 року гетьманська столиця Батурин стала місцем жорстокої каральної акції, кривавої розправи, що сколихнула не лише Гетьманщину, а й всю світову спільноту. Московське військо на чолі з олександром меншиковим, виконуючи наказ петра I, знищило місто, вчинивши наймасштабніший на той час воєнний злочин над захисниками столиці та її мирними мешканцями. За свідченнями дослідників, у листопаді 1708 р. у Батурині було закатовано до 15 тисяч осіб. З них половина – оборонці, серед яких наказний гетьман Дмитро Чечель, очільник артилерії Фрідріх Кенігсек, сотник Дмитро Нестеренко, козаки Лубенського, Прилуцького, Миргородського полків та Батуринської сотні. Решта – мирні мешканці: жінки та діти. Так, англійська «The London Gazette» від 29 грудня 1708 року писала: «князь Меншиков залого... в кількості 6 тисяч наказав вирубати». Інше видання – «The Daily Courant» від 3 січня 1709 р., уточнювало: «по здобутті Батурина наказав вирубати 5–6 тисяч козаків». Французькі газети «La Gazette» та «Lettre Historique» повідомляли світові про «страшну різню», «руїну України», описували, як жінки й діти ставали жертвами на вістрях московських шабель.

Завдяки археологічним дослідженням (1995–2025 рр.) вдалося встановити масштаби трагедії, довести факт загибелі значної кількості мирних мешканців від рук московського війська. На цвинтарі церкви Воскресіння Господнього Цитаделі Батуринської фортеці було виявлено під час розкопок десятки кістяків дорослих та дітей. Багато з них мали сліди насильницької смерті: на черепках, кістках загиблих були зафіксовані сліди рублячих та колючих ударів, залишки отворів від кульових поранень.

Сьогодні про трагедію 1708 р. розповідають експозиції Музею археології Батурина та крипти храму Воскресіння Господнього на території музейного комплексу Цитадель Батуринської фортеці. Промовистими свідками цих подій є останки понад 700 жертв страшного геноциду та пошкоджені вогнем великої пожежі – фрагменти цегли, кахлі, по-

суд, скло, дитячі іграшки, натільна іконка «Божа Матір з Немовлям», фрагмент ствола розірваної гармати та інші виявлені предмети того часу.

Ця трагедія була не лише карою за союз гетьмана Івана Мазепи зі шведами у Північній війні задля збереження української державності. Вона засвідчила традиційний для московської політики інструмент – знищення цивільного населення задля залякування та підкорення. Батурин став жертвою імперської логіки, яка не визнавала права українців на свободу та власний політичний вибір.

Захід «Вчора – Батурин, сьогодні – Буча» на території Цитаделі Батуринської фортеці. 13 листопада 2025 р.

У чергову річницю 13 листопада 2025 р., на території Цитаделі Батуринської фортеці відбувся захід «Вчора – Батурин, сьогодні – Буча», присвячений пам'яті загиблих у 1708 р. На заході були присутні почесні гості: заступник голови Чернігівської ОВА Іван Ващенко, начальник Ніжинської РВА Григорій Ковтун, голови Крутівської та Батуринської громад – Олег Бузун та Леонід Душа, ректор Ніжинського університету імені М. Гоголя Олександр Самойленко та викладачі закладу, а також волонтери з міста Полтави. У храмі Воскресіння Господнього, у співслужінні із священниками єпархії, літію за загиблими відправив Єпископ Чернігівський та Ніжинський Антоній (Фірлей). Учасники заходу поклали квіти до Пам'ятника жертвам Батуринської трагедії 1708 р. «Росіяни не щадили нікого – ні дорослих, ні дітей. Місто було зруйноване, лю-

дей просто вбили. Ми бачимо, що тактика і дії росіян не змінюються. Підтвердження тому – Буча, Маріуполь, Ягідне. Росіяни вбивали людей за те, що вони українці», – підкреслив під час свого виступу Іван Ващенко.

У 317-ті роковини Батуринської трагедії доктор біологічних наук, головний судовий експерт ДНДЕКЦ МВС України Ігор Костіков вперше презентував проєкт «Молекулярно-генетичний аналіз останків жертв Батуринської трагедії». Дослідниками центру разом із співробітниками заповідника «Гетьманська столиця» у вересні 2024 р. було відіб-

рано 7 зразків останків, виявлених під час археологічних досліджень на території цвинтаря Троїцької церкви для проведення експертизи ДНК. Тож учасники заходу мали змогу вперше дізнатися про результати цих досліджень і побачити відтворені портрети жертв Батуринської трагедії, серед яких дитина.

Свою нову книгу «Шабля Івана Мазепи» презентував журналіст, публіцист, історик-мазепознавець, шеф-редактор наукового журналу «Сіверянський літопис» Сергій Павленко. Видання продовжує попередні студії, присвячені вивченню життєпису гетьмана Івана Мазепи, історії Батурина та Батуринської сотні.

Захід «Вчора – Батурин, сьогодні – Буча» вкотре підтвердив, що пам'ять про історичні злочини є ключем до розуміння сучасності та опору російській агресії.

БАТУРИН, ЯКИЙ ВИЖИВ. ІСТОРІЯ КОЗАЦТВА, ЩО ПОВЕРНУЛОСЯ НА ПОПІЛ

**Каріна
СОЛДАТОВА**

завідувач відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Восени 1708 р. московське військо нещадно знищило місто Батурин, забравши тисячі життів та перетворивши гетьманську столицю на руїни. Ці події увійшли в історію під назвою Батуринська трагедія. Місто почало відроджуватися майже одразу. Цьому значною мірою сприяли місцеві мешканці, передусім родини рядового козацтва, які повернулися до Батурина. За збереженими джерелами вдалося виявити 41 корінну сім'ю козацького стану, які продовжили тут проживати в наступні 60 років – до періоду гетьманування Кирила Розумовського.

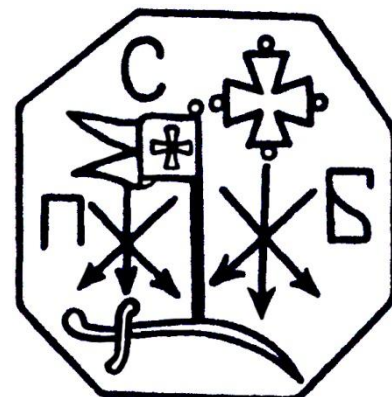
*Юрій Сиверин. Козацька юшка (Батуринська сотня в поході). 2005 р.
Зібрання Національного заповідника «Гетьманська столиця»*

Як відомо, козацтво відіграло важливу роль у становленні української державності у XVII та XVIII ст., залишаючись основою збройних сил Гетьманщини. Звільнені від більшості податків та робіт, представники козацького стану користувалися широкими привілеями у військовій, судовій та економічній сферах. Батурин як гетьманська резиденція був пріоритетним місцем для проживання родин рядового козацтва. Батуринська сотня мала особливий статус «столичної», а її козаки несли персональну службу при гетьманах. Це яскраво підтвердили події 1708 р., коли саме вони, разом з оборонцями із числа городових та най-

маних полків, стали на захист гетьманської столиці.

Після знищення гетьманської резиденції козацтво Батуринської сотні зберегло своє привілейоване становище відносно інших адміністративно-військових одиниць. Разом із Глухівською та іншими «засеймськими» сотнями Ніжинського полку, що відбували повинності «на бунчук» і двір гетьманський, вона зберігала за собою певну адміністративну окремішність. Рядове козацтво сотні не сплачувало ряд податків і залучалося до будівельних робіт.

Родини козацького стану, які повернулися до Батурина після 1708 – 1709 рр., отримали право повернути й свою приватну власність – садиби та земельні ділянки. До прикладу, мешканець міста Батурина Яків Толмаченко у 1728 р. звернувся до гетьмана Данила Апостола з проханням про повернення свого двору та земельних ділянок, які родина втратила в результа-

*Відтиск печатки Батуринської сотні.
Реконструкція історика Олега
Однороженка, 1996 р.*

боргові зобов'язання, які передавали у спадок. Легітимність документів підтверджувалося сотенним правлінням, козацькою старшиною, свідками з числа довірених козаків чи представників духовенства. Цікаво, що укладати купчі чи заповіти, бути свідком, визначати спадкоємців мали право й жінки-вдови.

Право приватної власності та особистої свободи дозволяло батуринському рядовому козацтву у вільний час від служби займатися підприємництвом та торгівлею. Представники цього стану спеціалізувалися на різних ремеслах (згадуються шевці, кравці, ковалі, римарі, котлярі, теслі, різники, пекарі та ін.) і промислах (бджолярство, млинарство, рибальство, винокуріння, виробництво дьогтю).

До прикладу розглянемо родину Лариченків за Генеральним описом Лівобережної України (1765–1769). Голова родини – рядовий козак Онофрій Лариченко – був уродженцем села Мельня Батуринської сотні. Його дружина Марія народилася в Батурині. Родина мала 3-х дітей і мешкала на Горбанівці в Батурині. Онофрій мав чимало угідь на малій батьківщині, які отримав у спадок: сінокоси, 2 ліси, ½ права власності на камінь водяного млина на річці Узмут, 3 озера, в яких на продаж вилловлював щук, окунів, линів, а найбільше – плотву. Тримав багато домашньої худоби: волів, корів, телиць, коней та овець. З цього він утримував свою родину та платив податок – консистентський збір у розмірі 1 рубля і 2 копійки на рік.

Прізвище корінних батуринських козаків Мелешків дало назву цілій вулиці – Мелешківці. Тут проживали численні родини, пов'язані між собою тісними родинними зв'язками.

Таким чином, у другій половині XVIII ст. Батурин залишався престижним містом для проживання рядового козацтва, багато з яких були корінними мешканцями, чії предки згадуються ще в часи Івана Мазепи.

YouTube-КАНАЛ «ГЕТЬМАНСЬКОЇ СТОЛИЦІ» В 2025 р.

**Наталія
СУШКО**

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Попри повномасштабну війну, YouTube-канал Національного заповідника «Гетьманська столиця» продовжує поповнюватися новим пізнавальним контентом. Протягом 2025 року ми опублікували 16 нових відеосюжетів. У цій статті пропонуємо детальніше ознайомитися з ними.

Зважаючи на сучасні реалії, коли оригінальні експонати недоступні для огляду в музейних експозиціях, ми продовжили активно створювати відеосюжети для рубрики «Історія через експонат». Цей формат дає змогу глядачам не лише побачити сам артефакт, а й детально ознайомитися з його унікальною історією. Сюжет «Пояс знатного воїна Батуринської фортеці» ілюструє діяльність представників шляхетської верхівки Батурина часів Речі Посполитої та історію міста 400-літньої давнини. 248 переглядів і 27 вподобайок засвідчують зацікавлення аудиторії. Рубрика «Історія через експонат» до Дня археолога поповнилася сюжетом про натільний хрест із кипарису XVII–XVIII ст. (153 перегляди, 23 вподобайки). Наприкінці року представлено відео про Воскресенську церкву-усипальницю К. Розумовського, підготовлене

Тетяною Оксін на основі архівних світлин.

Учасники історичного гуртка імені Івана Мазепи долучилися до створення контенту рубрики «Діти в музеї». Разом із керівником Наталією Пільтяй вони підготували сюжет присвячений 10-річчю гуртка - «Шанувальники Клію».

Відео «Він – слава і гордість України...», створене до 250-річчя Петра Прокоповича, має 200 переглядів і 16 вподобайок.

У межах ніші пам'яті Героїв України 29 серпня 2025 р. продовжено онлайн-виставку «Герої Нескороної України», присвячену шістьом загиблим захисникам Батуринської громади. Її відвідали 580 користувачів.

На YouTube-каналі також публікуються сюжети українських телерадіокомпаній, що висвітлюють діяльність заповідника. В 2025 р. розміщено 8 відео про його масштабні проекти. Зокрема, «Резиденція Орлика. Віднайдення України в архівах світу» (3 870 переглядів, 452 вподобайки) висвітлює результати міжнародних історичних досліджень. До 275-річчя обрання Кирила Розумовського гетьманом розміщено сюжети телеканалів «1+1» і D1 про відкриття виставки «Славу примножувати справами» (611 переглядів, 44 вподобайки). Відео «Батурин. Гетьман Кирило Розумовський. РОЗУМфест» від 5 каналу має 563 перегляди і 28 вподобайок. Телеканал «Прилуки» відзняв сюжет про відзначення 400-річчя Батурина (250 переглядів, 25 вподобайок), «Суспільне Чернігів» – відео «Батурин: від непролазних хащів до туристичного об'єкта Чернігівщини» (740 пе-

реглядів, 58 вподобайок).

Серед документальних фільмів виділяються два міжнародні проекти:

- «INCOGNITO – таємна мережа для порятунку України» (5 200 переглядів, 30 вподобайок);

- «Подорож документів про Україну з Бендер до Стокгольму» (600 переглядів, 30 вподобайок).

Обидва ці фільми демонструються під час екскурсій у палаці Кирила Розумовського.

У 2025 р. заповідник уперше розпочав публікацію Shorts (коротких відео). Ролики «Зимова феєрія в парку Кирила Розумовського», «Зима в парку Кочубеївському», «Зимові пейзажі Цитаделі» разом зібрали понад 800 переглядів.

До цього формату також належить відео «РОЗУМфест» (43 перегляди, 10 вподобайок). Найпопулярніші короткі відео – «Доглянуті території заповідника з технікою STIHL» (1 520 переглядів, 13 вподобайок) та «Атмосфера археологічних досліджень» (1 200 переглядів, 15 вподобайок). Осінню красу пам'ятки садово-паркового мистецтва передає ролик «Осінні барви парку Кочубеївський» (108 переглядів, 14 вподобайок).

Станом на сьогодні YouTube-канал заповідника має 1 846 підписників, із яких 360 долучилися у 2025 р. Загалом відео переглянули понад 26 тисяч разів. Це найкраща подяка за працю нашої команди!

Ми вдячні всім підписникам і запрошуємо нових глядачів знайомитися з контентом Національного заповідника «Гетьманська столиця»!

ІКОНА «БОЖА МАТІР ДУБОВИЦЬКА»

**Тетяна
КУДЛАЙ**

зберігач фондів
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Щороку у десяту п'ятницю після Великодня православні віряни збираються у селі Дубовичі на соборну молитву до Пресвятої Богородиці в честь чудотворної ікони Добовицької. До образу звертаються за молитвами про поміч у лікуванні тяжкої хвороби, спасіння від стихійних лих, про допомогу в пошуках безвісти зниклих.

Ця ікона відома християнам давно. За переказами, явлення образу Богородиці відбулося у XVI ст. на березі річки Реті поблизу села Дубовичі (Конотопського району Сумської області, у минулому Чернігівської губернії). Існує кілька версій щодо цієї події. За однією з них ікона випала із військового обозу і була виявлена у траві пастухом. На місці явлення образу звели каплицю, куди і помістили ікону, але згодом її було перенесено в Михайлів-

Ікона «Божа Матір Дубовицька».

Початок XIX ст.

Зібрання Національного заповідника
«Гетьманська столиця»

ську церкву села Дубовичі, де вона почала проявляти свою чудотворну силу. За іншою версією образ Богородиці явився пастуху у джерелі, коли той схилився до води, щоб напиться. Згідно цього переказу на місці явлення ікони, тріхи нижче від витoku джерела було зведено криницю, вода якої приписують зцілювальні властивості. Дубовицька криниця існує до наших днів, саме біля неї та чудотворного джерела проводяться святкові літургії.

Про ікону Добовицької Богородиці згадує у «Історико-статистичному описі Чернігівської єпархії» Філарет Гумілевський (1805-1866). Архієпископ описує історію явлення ікони наприкінці XV ст. в десяту п'ятницю після Великодня. Згадує й те, що образ перебував у церкві архістратига Михайла, яка стала приділом мурованого храму Різдва Пресвятої Богородиці у 1777 р., збудованого Василем Кочубеєм (1728-1791). Для старовинної ікони виготовили срібні шати та вінці з дорожочинними прикрасами. Також Філарет зазначає, що починаючи з 1861 р. ікону з хресним ходом приносили у Кролевець, де з 14 по 28 вересня проводився ярмарок. Саме з молитви до ікони Дубовицької

Богородиці починалася торгівля.

На сьогодні місце перебування оригіналу ікони не відоме, вона вважається втраченою. Натомість існує значна кількість списків з чудотворного образу, часом наділених такою ж властивістю. Про старовинну копію чудотворної ікони є згадка у книзі «Київ тепер і прежде» 1888 р., зокрема, зазначається, що вона розміщена при вході в Софійський собор від Успенського приділу біля південних дверей. Образ поміщений в особливий кіот і в срібний визолочений оклад.

Одна із копій образу з 2024 р. зберігається у фондовій колекції заповідника «Гетьманська столиця». Ікона «Божя Матір Дубовицька» роботи невідомого народного іконописця XIX ст. виконана олійними фарбами на суціль-

ній дошці (71,0x46,2x3,0 см) та покрита лаком. Ікона походить з Воскресенської церкви-усипальниці Кирила Розумовського.

Богородицю зображено у червоній туніці з поручами та темно-зеленому, розшитому по всій площині зірками, мафорії із червоним підкладом. Великі складки мафорії, що спадають з голови Марії, виокремлюють її видовжене обличчя з рум'янцем на щоках. Правою рукою вона вказує на Ісуса, відтак за іконографією образ належить до типу «Одигітрія». На лівій руці Богородиця тримає Ісуса. Його зображено у червоному хітоні з поручами, декорованими ромбовидним орнаментом та каймою по низу, з-під якої виглядають пальці однієї ніжки. Одяг Сина також розшитий зірками. Його права рука у двопер-

сному благословляючому жесті, у лівій він тримає закриту книгу – Євангеліє.

Навколо голови Богородиці і Ісуса ледь проглядаються німби, довкола яких зображено зірки, а на головах – корони, прикрашені геометричним і рослинним орнаментами та увінчані куклями. Посередині корон – медальйони. У Марії – на тлі шестикутної, а в Ісуса – чотирикутної зірок. Погляди Богородиці і Христа відведені в боки.

У нижній частині ікони рівними, гарно введеними літерами напис: «Изображение Пресвятыи Бци Дубовицкия», що свідчить про освіченість та майстерність маляра. Також такий підпис допомагає не сплутати образ з дуже схожою чудотворною Мохнатинською іконою Божої Матері, явлення якої також відбулося на Чернігівщині.

МИХАЙЛО МИКЛАШЕВСЬКИЙ — ДОВІРЕНИЙ РАДНИК ГЕТЬМАНА ДЕМ'ЯНА ІГНАТОВИЧА

Олія ЗАХАРЧУК

науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

До найближчого оточення гетьмана Дем'яна Ігнатовича входила низка представників козацької старшини, які, не займаючи офіційних урядів, відігравали важливу роль у політичному та дипломатичному житті. Одним із таких близьких осіб був Михайло Андрійович Миклашевський (1640 р. – 30 березня 1706 р.). Він походив із козацької родини з Чигиринщини.

Михайло Миклашевський в оточенні Ігнатовича згадується у званні військового товариша. Вказане звання надавало право на отримання посади у козацько-старшинській державі або в неурядовому статусі право на привілеї й обов'язки старшинського стану. Серед функцій, які могли виконувати військові товариші перевага надавалась військовій. Військові товариші часто залучалися до виконання спеціальних завдань, зокрема, дипломатичних. Так, 28 травня 1670 р. Миклашевського як гінця Ігнатовича було направлено до Москви з грамотами, у яких повідомлялось про напад татар. Його ім'я також зафіксовано у Книзі приїздів гетьманських посланців до Москви за 1671 р. Висока довіра з боку гетьмана зумовила надання Миклашевському низки привілеїв. Так, універсалом від 12 грудня 1671 р. Дем'ян Ігнатович надав йому село Зазірки в Ніжинському полку «з усім, що до нього належить», а також підтвердив передачу млина на два камені від тестя – глухівського сотника Данила Рубана. У документі підкреслюється вірна та щоденна служба «пана Миклашевського» при гетьманському дворі.

Серед неурядової старшини України-Гетьманщини при гетьманах знач-

ний вплив мали його особисті слуги – «гетьманські дворяни» або «челядники», які виконували доручення політичного характеру. У документі зазначено: «послав гетьман Д. Ігнатович у Київ полковника Івана Лисенка, а з ним челядників своїх 20 осіб». До таких належав і Михайло Миклашевський, якого поряд з ніжинським полковником Матвієм Гвинтовкою та генеральним осавулом Павлом Грибовичем, названо серед найвпливовіших радників Ігнатовича.

На початку 1672 р. гетьман доручив М. Миклашевському справу з'ясувати достовірність чуток про можливі наміри заміни його на гетьманському уряді київським полковником Костянтином Солониною, який перебував у Москві. Для перевірки ситуації Миклашевський вирушив до Козельця з наказом привезти до Батурина брата Солонини Якова, щоб «тут дізнатись від нього на скільки є правдивими чулки про гетьманство його брата».

У лютому 1672 р. Дем'ян Ігнатович отримав царську грамоту, де йшлося про те, що цар не збирається призначати Солонину гетьманом «без чолобитної і без прохання всього Війська Запорізького і без ради військової». Проте формулювання було нечітким, а побоювання Д. Ігнатовича таки справдилися: за підтримки московитів відбулася змова козацької старшини проти гетьмана. У ніч на 13 березня 1672 р. Ігнатовича було заарештовано і відправлено до Москви.

Незадовго до того військовий товариш та радник гетьмана М. Миклашевський вирушив до Москви з дипломатичною місією. Події заколоту застали його вже на зворотному шляху. Оскільки він був довіреною особою гетьмана та потенційно міг «почати серед народу якісь смутні слова говорити», деякий час його утримували у Севську, а 18 березня відправили до Батурина.

Новий гетьман Іван Самойлович на

деякий час усунув Миклашевського від вищих посад. Однак вже в 1675 р. Михайло Андрійович посів уряд глухівського городового отамана, а згодом – ніжинського полкового осавула, генерального хорунжого, генерального осавула. А за часів гетьманування Івана Мазепи Михайло Миклашевський очолив один з адміністративних і військових центрів Гетьманщини – Стародубський полк (1689-1706 рр.). Життя М. Миклашевського обірвалося в бою під стінами міста Несвіж у 1706 р., куди він був відправлений на чолі свого полку в ході Північної війни (1700-1721 рр.).

Розкриття таких постатей, як Михайло Миклашевський важливе для глибшого розуміння механізмів управління та внутрішніх процесів козацької держави.

Портрет Михайла Миклашевського.
Невідомий автор. XVIII ст.

ВІД НИТКИ ДО СИМВОЛУ: МИСТЕЦТВО ІВАНА ДУДАРЯ

**Людмила
БІЛОУС**

зберігач фондів
II категорії
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

У заповіднику «Гетьманська столиця» зберігаються твори Івана Дударя (1921-2007) – заслуженого художника України, майстра декоративного ткацтва, дослідника крелевецької перебірної техніки. Його мистецька й наукова діяльність стала вагомим внеском у збереження та розвиток українських текстильних традицій. Понад два десятиліття він працював головним художником на фабриці «Художнє ткацтво» в місті Крелевець, вивівши її на якісно новий рівень. Він не лише зберіг, але й значно розширив застосування крелевецького рушничового орнаменту, адаптувавши його до сучасних потреб. Орнамент почав використовуватися не тільки у традиційних рушниках, а й у широкому асортименті побутових виробів: скатертинах, серветках, килимах та елементах жіночого одягу. Завдяки високій якості та постійному оновленню асортименту продукція фабрики здобула широке міжнародне визнання, зокрема, на постійному ярмарку в Лейпцигу.

Паралельно з проектуванням текстильних виробів широкого асортименту, Іван Дудар захоплювався створенням високохудожніх творів. У власних мистецьких проєктах він удосконалив техніку перебірного ткацтва, зокрема, човникового. Використання та поєднання різноманітних технологій дозволило йому яскравіше передати авторську ідею. Він був постійним учасником художніх виставок, а його твори експонувалися як в Україні, так і на міжнародних виставках у Бельгії, Болгарії, Канаді, Франції, Югославії, Монголії, Японії, Китаї.

У фондовій збірці заповідника представлено дві авторські роботи Івана Дударя. У 2006 р. за сприяння Міністерства культури від Дирекції художніх виставок України на постійне зберігання ми отримали рушник «Козак Мамай» (1992). Наступного року автор особисто подарував панно «Батурин 2006» (2006). Обидва мистецькі твори виконані у традиційному стилі крелевецького ткацтва – у характерній біло-червоній кольоровій гамі, з використанням техніки перебору. Візерунки сформовані із різних геометричних орнаментів, що розміщені рядами та перемешовані горизонтальними смугами різної ширини. Композиції побудовані на виділенні головного мотиву посередині виробу, якому підпорядковані всі інші.

Центральний орнамент рушника «Козак Мамай» можна інтерпретувати

як стилізоване зображення козака Мамаю – символу українського духу, втілення волелюбності, мудрості та незламності. Цей образ – унікальне явище української культури, що традиційно постає як сидяча по-турецьки постать під деревом, занурена в роздуми. Ромбічна фігура з виступами силуетно перегукується з цією композицією, втілюючи її символічну схожість. У її центрі можна побачити квітковий мотив, що нагадує світло, яке виходить з середини. Це асоціюється з духовним світом козака, його мудрістю та просвітленням. Здавна мистецькі твори із зображенням Мамаю вважали оберегом українського народу, що захищає дім від зла й нагадує про непохитність козацького духу.

*Рушник «Козак Мамай».
Іван Дудар, 1992 р.*

Панно «Батурин 2006» створене автором під враженням від героїчної історії нашого міста. У центрі мистецького твору зображено дерево життя – символ безперервності роду, зв'язку поколінь і життєвої сили. Біля нього розміщені дрібніші орнаменти – квіткові й зіркові мотиви, що підсилюють загальну композицію та створюють враження цвітіння, життєвої повноти та духовного піднесення. По боках вазона виткано напис «Батурин 2006», а посередині – зірку-розетку, знак сонячної енергії та життєдайної сили. У нижній частині полотна розміщено напис «Крелевець», який нагадує про регіональне походження твору. Для вирізнення авторських творів Іван Дудар розробив та впровадив власну сигнатуру у вигляді великої прописної букви «Д». На цьому панно вона розташована у верхній частині, по центру орнаментального ланцюжка з геометричних мотивів – ромбів та хрестиків.

Завдяки творам Івана Дударя з фондової колекції заповідника «Гетьманська столиця» ми можемо споглядати, як із простої нитки народжується глибокий культурний зміст. Ці роботи є не лише зразком вправної ткацької техніки, а й художнім відродженням українського світогляду, спадкових символів та духовних традицій українського народу. Вони промовляють мовою орнаменту, в якій закодовано пам'ять поколінь, філософію буття та естетичну силу народного мистецтва.

*Фрагмент панно «Батурин 2006».
Іван Дудар, 2006 р.*

ІСТОРІЯ ХРЕСНОЇ ПОСВІДКИ УКРАЇНСЬКОГО ГЕТЬМАНИЧА

**Наталія
ДРОБЯЗКО**

заступник
завідувача відділу
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

5 листопада 2025 р. минає 323 річниця від дня народження Григорія Орлика. Народився він у Батурині, у родині Пилипа і Ганни Орликів. Згідно хресної посвідки хрещеними батьками Григорія були гетьман Іван Мазепа та дружина генерального судді Василя Кочубея, Любова. Хресна посвідка зберігається у приватному архіві замку Дентевіль (Франція). Першими у своїх працях до неї звернулися львівський історик і архівіст Богдан Барвінський («До побуту Ганни Орлик у Станіславові», 1928 р.) та історичний публіцист Ілько Борщак («Великий мазепинець Григор Орлик, генерал-поручник Людовика XV», 1932 р.). При цьому Борщак був переконаний, що Григорій Орлик особисто приїздив по посвідку до Батурина в 1734 р.

Широкому загалу посвідку представили на виставці «Україна-Швеція: на перехрестях історії (XVII–XVIII ст.)» в Українському музеї у Нью-Йорку, у 2010 р. (куратор Юрій Савчук). Тоді власники приватного архіву замку Дентевіль маркіз Анрі Де Ла Віль Боже та маркіза Антуанетта довірили дослідниці життя і діяльності Григорія Орлика Ірині Дмитришин презентувати даний документ на виставці. Також з їхньої волі від 2019 р. у фондовій колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця» зберігається копія хресної посвідки, яка представлена на виставці «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину» в палаці гетьмана Кирила Розумовського.

Дослідниця Ірина Дмитришин вважає, що Григорій Орлик не приїздив до Батурина. В його дипломатичному досьє, що зберігається у військовому архіві Франції, знаходиться послужний список, де перелічено посади і всі його переїзди. В 1731 р. він перебував з дипломатичними дорученнями в Туреччині, у 1732 р. – в Польщі, у 1734 р. – у Відні. Жодних доказів того, що Григорій був у Батурині не віднайдено.

На презентації свого дослідження «Григорій Орлик або Козацька нація у французькій дипломатії» в Батурині у вересні 2019 р. Ірина Дмитришин припускала: «Щодо хресної посвідки, я думаю, що її отримала мати, бо в правовому нижньому куті її є напис латиною, можливо, якогось галицького замку. На той момент вона перебувала в одному з польських монастирів і листувалася з

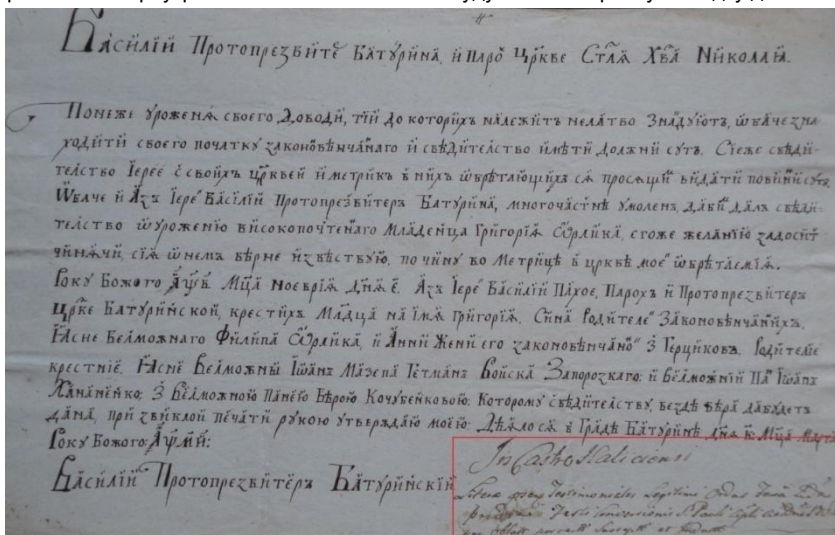
сином. Посвідка датована, напевно, часом одруження Григорія або періодом, коли він повинен був стати на французьку службу, тобто 40-і рр. XVIII ст.».

Історики заповідника вирішили перевірити це припущення. З'ясувалося, що в Центральному державному історичному архіві України у м. Львів зберігається документ під назвою «Облята відпису метрики хрещення сина Ганни Орлик Григорія від 24 січня 1752 р.».

Облята – це запис документів (універсалів, тестаментів, посвідок про народження, майнових документів чи офіційних листів) в актово гродську книгу. Щоб надати документів юридичної сили, його потрібно було засвідчити у гродському суді. Документ написаний латиною, а сама хресна посвідка переписана староукраїнською мовою.

документ потрапив до Франції, де зберігається й нині.

«Облята відпису метрики хрещення сина Ганни Орлик Григорія від 24 січня 1752 р.» – єдиний відомий архівний документ, збережений в Україні, який стоїть за гетьманіча Григорія Орлика. Він засвідчує шанобливе ставлення до родини Орликів. То були складні часи, коли будь-яка згадка про гетьмана Івана Мазепу, Пилипа Орлика їхніх близьких родичів чи прибічників суворо каралась московитами. Проте, знайшлися сміливі співники (імена яких не відомі), які ризикуючи своїм життям, в знак пошани, передали прохання Ганни Орлик в Батурин, священник зробив виписку та передав її гетьманші. В свою чергу службовці Галицького гродського суду вписали хресну посвідку до акто-

Хресна посвідка Григорія Орлика. Оригінал зберігається у приватному архіві замку Дентевіль

Відомо, що на той час Ганна Орлик з молодшими дітьми перебувала під опікою представника польського шляхетського роду Юзефа Потоцького і мешкала в м. Станіславів (сучасне м. Івано-Франківськ).

З документа відомо, що 24 січня 1752 р. гетьманша звернулася до Галицького гродського суду з проханням внести хресну посвідку до книги судових актів. Сама ж посвідка, згідно інформації в ній, була виписана на її прохання 20 березня 1748 р. священником Миколаївської церкви в Батурині Василем. Прохання Ганни Орлик було задоволене. Оригінал посвідки залишився в неї, однак на ньому була зроблена відповідна примітка латиною: «У Галицькому замку. Цей посвідчувальний лист про законне походження перед вписом перевірено, прийнято і внесено недільного дня перед святом святого апостола Павла (24 січня) року Божого 1752» (переклад Івана Сварника).

Вірогідно, після цього Ганна Орлик передала або ж переспала посвідку своєму сину Григорію. Таким чином цей

вої книги і таким чином зберегли важливу історичну інформацію.

Зображення Григорія Орлика на гравюрі «Перемога герцога де Броя під Бергеном, 13 квітня 1759 р.». Невідомий гравер. Зібрання Національної бібліотеки Франції

ІВАН МАЗЕПА ОЧИМА ДРАМАТУРГА ФЕДОРА КРУШИНСЬКОГО

**Наталія
СЕРДЮК**

молодший
науковий співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Події українських визвольних змагань сторічної давнини, а саме їх поразка, ще й досі болісно відлунують у нашому сьогоденні. Попри все, не перестаємо дивуватися подвижникам і очільникам цих змагань – їх патріотизму, мужності, жертвності, освіченості, багатогранності, а часто – романтизму. Один з таких прикладів – Федір Крушинський, ад'ютант головнокомандувача військ Української народної республіки Симона Петлюри. Поза політичною й військовою діяльністю він проявив себе як літератор і видавець, очоливши часопис «Веселка». І то – в умовах політичної поразки, вимушеної еміграції, перебуваючи в таборі для інтернованих осіб «Каліш» в Польщі! Саме там він написав і видав поетичну трагедію

ється саме у гетьманській столиці, з акцентом на напружених стосунках між гетьманом Мазепою та подружжям Василя і Любові Кочубеїв, та трепетним почуттям між Мазепою і їхньою донькою – Мотроною. Дія твору хронологічно відбувається в період від 1704 до 1710-х рр., та відбувається у Батурині, Диканьці, в Пушкарівському Вознесенському монастирі (Полтавщина).

Діючими особами п'єси є відомі історичні постаті, представники української гетьманської еліти кінця XVII – початку XVIII ст.: гетьман Іван Мазепа, генеральний писар Пилип Орлик, генеральний суддя Василь Кочубей, його дружина Любов Кочубей (у творі – Любов Петрівна), сердюцький полковник Дмитро Чечель (у творі – Григорій Чечель). Звичайно, не обійшлося без вигаданих образів другого плану, як-от гетьманський джура Федір, нянька Мотрі Устя, дівчата і хлопці, ігуменя, чорниця.

Перший акт твору відбувається у мурованих покоях Кочубеїв, вікна якого виходять у сад (очевидно, у батуринському будинку, який нині є одним з об'єктів Національного заповідника «Гетьманська столиця»). На гостині у

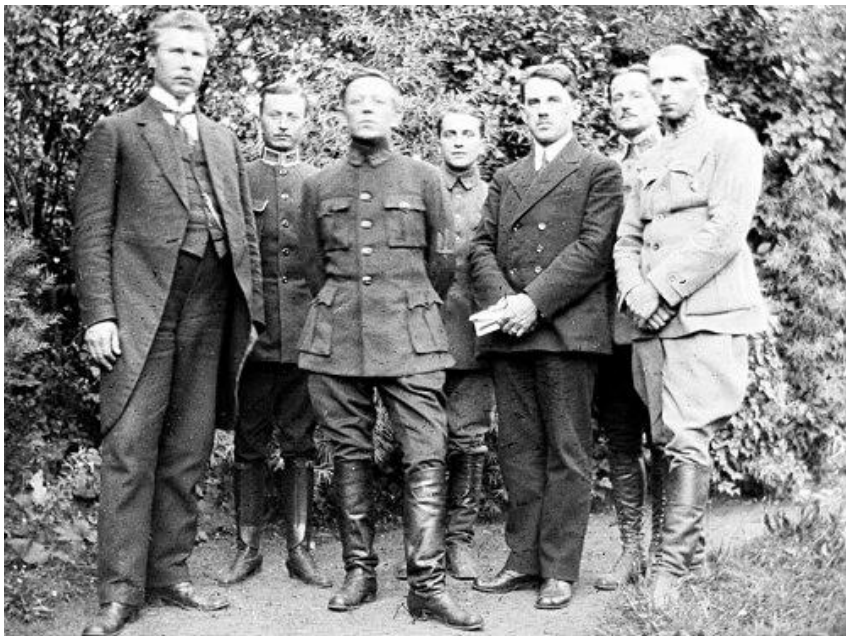
лів тяглової худоби, Мазепа не приховує свого обурення: «Свій мозок чухонській голові дали, Спасли їх від загибелі й здичиння... Від цього співжиття Москви лиш пухне, А ми все нищимось і мізерніємо». Мазепі болить нещасна доля України: «Хотілося багато дечого зробити, Та ба!.. Як човен на похмурих хвилях Хитається Вітчизна наша. Старії чвари, як шашлі, нас гризуть. Хто лиш почне благее діло з нас, на того вороги, як змії, як круки летять».

Очевидно автор вивчав джерела, пов'язані з Мазепинською добою, адже дослівно цитує його промову з «Історії русів»: «Як віл я завше жду обука, не лиш від ворога, а й з рідної руки. Чи ж я не наймит?», а також використовує переспіви-алюзії Мазепинських поезій, а саме відомому думу-заповіт «Всі покою щиро прагнуть» (1698): «Вітчизна наша вже давно покою прагне... Коли зібрать всі сльози, Що їх народ наш пролив безвинно, То в них Москву втопити можна». Вірному соратнику, генеральному писарю Орлику прозорливий Мазепа відкриває свої плани на майбутнє, в яких, щоб відкараскатись від московської «опіки», робить ставку на шведську партію: «В будучій битві ми не станем збоку, Наша доля в ній так само... Швед возстав на москаля. Я вже поклав міцні камінчики Під славну будівлю успіху нашого».

Як впливає з твору, юній Мотроні імponує патріотизм гетьмана: «Огонь любови до Вітчизни так і пала з його грудей, очей...». Зі свого боку, бездітний Мазепа озвучує свої мрії впровадження спадкового гетьманства: «Я певність матиму, що заповіти здійснять нащадки по крові! Україна зацвіте преппишним цвітом світлого буття».

Врешті, як послідовного християнина і дуже вольову людину характеризує І.Мазепу його рішення відправити Мотрону до батьків в ситуації, коли імпульсивна дівчина втекла до нього з батьківського дому. Мазепа наполіг, що насамперед треба «виконати звичай»: «Коли на терезах вирішується доля України, І то на довший час, Сугубо мусимо з звичаєм рахуватись!». Подальші трагічні події, які відбулися через 4 роки, а саме донос В.Кочубея на І.Мазепу, страта Кочубея, знищення Батурина, а потім і Полтавська поразка, смерть Мазепи на чужині, відчуження родини і вимушене чернецтво стали для Мотрі незносивим тягарем. В кінці твору вона закінчує життя самогубством.

Отже, бачимо приклад тяглості покоління та традицій Гетьманщини, де постать гетьмана І.Мазепи художньо переосмислена та взята за взірєць для наслідування поколінням діячів українських національно-визвольних змагань 1918-1921 рр.

Федір Крушинський – ад'ютант Симона Петлюри (другий ліворуч)

«Мотря Кочубейвна». Найяскравіший образ трагедії – гетьман Іван Мазепа – патріот України, політик, мудрий дипломат і стратег, якому приділено найбільше уваги, при цьому здебільшого не відступаючи від історичної правди.

Як відомо, І.Мазепа в 1687–1709 рр. очолював козацьку державу з резиденцією у Батурині і був одним із найвпливовіших політиків свого часу. Основна сюжетна лінія твору відбува-

Кочубеїв – гетьман І.Мазепа. Відбувається непроста розмова між господарями садиби і поважним гостем, де відразу видно їхній ідейний конфлікт, який згодом переріс у політичний. В.Кочубей відверто схиляється на бік московського царату, а Мазепа доводить йому очевидну шкоду від зверхності москви. Обговорюючи лист царя Петра із вимогами виділити на будівництво Петербурга десятки тисяч козаків, тисячі го-

У I кварталі 2025 р. Національний заповідник «Гетьманська столиця» традиційно провів щорічний творчий конкурс «РОЗУМфест». До вашої уваги – творчі роботи, присвячені гетьману Пилипу Орлику – яскравому символу українського державотворення. Його ідеї та спадщина надихають молоде покоління на творчість, гордість і любов до рідної землі. Дякуємо за підтримку конкурсу БФ Надії Вовк «Берегиня» та Благодійному фонду «Спадок Гетьманщини». Пропонуємо вашій увазі роботу Підгорної Мілани з Одеської області.

ЯК ЮРКО ЧУБ КОНСТИТУЦІЮ ПИЛИПА ОРЛИКА ВИВЧАВ

Початок у №3.

....Гетьман розсміявся.
— Це дуже легко виправити, — сказав. — Сідай за стіл і слухай. Конституцію писав я, Пилип Орлик, а також осавули: Герцик, Войнаровський і Гордієнко. Ми склали вступ і 16 пунктів, або параграфів, латинською і українською.

У преамбулі, себто вступі, йдеться про те, як Московське царство порушило взяті на себе зобов'язання щодо України й намагалось ліквідувати права й привілеї Війська Запорозького. Хотіли перетворити козаків на регулярну армію, відібрати у нас владу й накласти на вільний український народ рабське ярмо. Ми змушені були відстоювати наші права збройним шляхом.

Основний текст Конституції проголошує принципи побудови Української держави — Гетьманщини. У 16 статтях визначено її державний статус, суверенітет і автономність, внутрішній лад і відносини з іншими державами. Україна по обидва береги Дніпра має звільнитися від чужоземного панування Московщини й Польщі. Хай прибирають свої фортеці й укріплення, а Дніпро й землі Війська Запорізького повертають нам. Наші кордони вічні й недоторкані.

У Конституції ми затвердили автономні права запорожців, докладно розписали права гетьмана, генеральної старшини й нижчої козацької адміністрації. Православ'я оголошено державною релігією, а українська церква визнана незалежною, хоч формально вона таки підпорядковується константинопольському патріархові.

Думаю, цього достатньо. То як тобі моя Конституція?

— Крута, дякую. Я пишаюся тим, що українець — нащадок великих козаків.

— А тепер ти, Юрко. Розкажи, як там у майбутньому. Як Україна?

— У 1991 вона стала незалежною. Все у нас було чудово. Але 24 лютого 2022 розпочалася війна — на нас напали росіяни

— Кляті москалі! Не дають вільно жити нашому народові. Була б така можливість, я зі своїми козаками допоміг би неньці Україні.

Саме тоді гетьмана покликали, і він вийшов на подвір'я. Втомлений Юрко

поклав руки на стіл, а голову на руки — та й заснув.

Хтось ніжно торкнувся його плеча. Хлопчик розплющив очі й побачив, що тепер лежить у своєму ліжку, а поруч стоїть мама.

— Синку, прокидайся! Час збиратися до школи.

Юрко зрозумів, що його пригода — просто сон. Сьогодні на уроці він був найкращим знавцем Конституції Пилипа Орлика. Вчителька поставила йому дванадцять.

Екскурсія до міста Батурин у нього в кишені.

А куди поділась книга?

Малюнок. Карпенко Вікторія, 16 років.
Сумська область

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Суб'єкт у сфері друкованих медіа
№ R30-04375 від 18.05.2024 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурин Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013

Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована у видавництві ПП Лисенко М. М.
(вул. Шевченка, 20, м. Ніжин Чернігівської обл., 16600)

Тираж 100 прим. Зам. № 2346

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)

РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)

Саєнко Наталія Анатоліївна
(відповідальний секретар)

Огієвська Руслана Іванівна

Паламарюк Ірина Юріївна

Нікітіна Анастасія Василівна

Редакція запрошує до співпраці професійних науковців, краєзнавців-аматорів, шанувальників історії